

Málið um liðþjálfana: Tragískur atburður í breska umboðinu yfir Palestínu

Í stormasömum lokárum breska umboðsins yfir Palestínu stóð gyðinga neðanjarðarhópurinn Irgun, undir stjórn Menachem Begin, sem síðar varð forsætisráðherra Ísraels, fyrir ofbeldisfullri herferð gegn breskum yfirvöldum. Aðgerðir þeirra fólust í sprengjuárásum á arabískum mörkuðum, árásum á breskar her- og stjórnsýslustöðvar og skipulagningu á hástemmdum mannránum. Þótt þær væru knúnar áfram af þjóðernishyggju, væru margar þessara aðgerða – sérstaklega þær sem beindust að borgurum eða ætlaðar til að vekja ótta – án efa viðurkenndar í dag sem hryðjuverk samkvæmt víðtækum nútímalegum skilgreiningum.

Bresk yfirvöld brugðust við með hörðum aðgerðum, þar á meðal handtökum, hernaðardómum og aftökum á handteknum Irgun-liðum. Ein af áhrifamestu atburðarásunum á þessu tímabili var Málið um liðþjálfana, sem hófst með dauðadómum yfir þremur Irgun-meðlimum sem handteknir voru í fangelsisbrotinu í Acre í maí 1947. Avshalom Haviv, Meir Nakar og Yaakov Weiss voru dæmdir sekir um ofbeldisverk gegn breskum herafla, þar á meðal notkun sprengiefna og vopnaðan mótstöðu, og dæmdir til hænginga.

Mannránið

Þrátt fyrir vaxandi ógnir og skýrar viðvaranir frá breskum leyniþjónustu- og hernaðaryfirvöldum var hættan á mannræningi af Irgun-liðum oft vanmetin eða hunsuð af starfsfólki á vettvangi. Svo var ástandið hjá liðþjálfunum Clifford Martin og Mervyn Paice, báðir aðeins 20 ára gamlir og í þjónustu við 252. sviðsöryggissveit breska herleyniþjónustunnar sumarið 1947. Þann 11. júlí 1947 voru liðþjálfarnir tveir utan vaktar, óvopnaðir og í borgaralegum fötum og ákváðu að umgangast í Netanya, strandbæ sem þekktur var bæði fyrir gyðingaíbúa sína og neðanjarðarviðskipti. Þeir heimsóttu kaffihús í Netanya og ræddu við Aaron Weinberg, gyðinga flóttamann og staðbundinn starfsmann í bresku hernaðarfrísvæði.

Liðþjálfunum var ókunnugt að Weinberg starfaði sem tvöfaldur umboðsmaður, leynilega tengdur bæði Haganah og Irgun. Eftir að hafa öðlast traust breskra yfirmanna tilkynnti Weinberg fund sinn með liðþjálfunum til Irgun-forystunnar. Stofnunin hratt í gang liði til að bregðast við upplýsingunum. Aðgerðina stýrði Benjamin Kaplan, reyndur Irgun-maður sem áður hafði verið leystur úr læðingi í dramatíska fangelsisbrotinu í Acre – einmitt árásin sem þrír Irgun-meðlimir biðu nú aftöku fyrir.

Þegar Martin og Paice yfirgáfu kaffihúsið voru þeir lagðir í leyni og rænt af Irgun-einingunni. Þeir voru fluttir á falinn stað: demantsslípunarverksmiðju í Netanya sem breytt hafði verið í bráðabirgðafangelsi. Þar voru þeir lokaðir inni í þröngu, loftþétu

neðanjarðarklefa, haldið á lífi í átján daga með takmörkuðu magni af súrefni í flöskum, mat og vatni. Líkamlegu aðstæðurnar voru myrkar, en þátturinn í sálfræðistríði var jafn öflugur: mannræningið var vísvitandi aðferð hönnuð til að þvinga bresk yfirvöld til að endurskoða áætlaðar aftökur á Irgun-föngunum. Í þessu tilliti var mannræningið bæði hefndarhótan og stefnumótandi aðgerð til að ná áhrifum.

Samningaviðræður um gísla

Tilgangur Irgun var að nota liðþjálfana sem skiptimynt til að stöðva aftökur á þremur Irgun-hermönnum – Avshalom Haviv, Meir Nakar og Yaakov Weiss – sem handteknir voru í fangelsisbrotinu í Acre í maí 1947. Þessir þrír höfðu verið dæmdir fyrir ólöglega vopnaðign og ásetning um að valda skaða, og dauðadómar þeirra voru staðfestir af breskum yfirvöldum 8. júlí. Irgun gaf út opinbera hótan: ef aftökurnar héldu áfram yrðu Martin og Paice hengdir í hefndarskyni.

Þegar fréttir af mannráninu bárust jókst viðleitni til að tryggja lausn liðþjálfanna. Þann 17. júlí áfrýjuðu bresku þingmennirnir Richard Crossman og Maurice Edelman opinberlega fyrir frelsi þeirra, ásamt öðrum áberandi einstaklingum og einkaaðilum. Faðir Mervyn Paice skrifaði hjartnæmt bréf til Menachem Begin og bað um líf sonar síns. Bréfið barst Begin í gegnum póststarfsmann tengdan Irgun, en Begin svaraði kaldlega í útvarpsútsendingu á leynistöð Irgun, *Kol Tsion HaLokhemet*, og sagði: „Þið verðið að áfrýja til stjórnvalda ykkar sem þyrstir í olíu og blóð.“

Á meðan hóf bresk leyniþjónusta og öryggissveitir ítarlega aðgerð til að finna og bjarga gíslunum. Á grundvelli ábendingar leituðu þeir í demantsslípunarverksmiðjunni í Netanya, en verkefnið mistókst. Liðþjálfarnir voru geymdir í falinni loftþéttum neðanjarðarklefa – smáatriði sem gerði lyktarhunda og staðlaðar leitaraðferðir árangurslausar.

Staðir við vaxandi þrýsting frá opinberum ákallum, siðferðilega þunga hugsanlegrar hefndar og óumdeilanlega brýnni stöðu, stóðu bresk yfirvöld fast. Með því að fylgja löngu stefnu sinni um að hafna samningaviðræðum við hryðjuverkamenn völdu þeir að framkvæma aftökurnar samkvæmt áætlun. Þann 27. júlí tilkynnti Palestínska útsendingafélagið að Haviv, Weiss og Nakar yrðu aftakaðir 29. júlí. Þann 29. júlí 1947 voru Haviv, Nakar og Weiss hengdir í Acre-fangelsinu.

Morðin og hræðilegar afleiðingar þeirra

Reiðir vegna aftakanna skipaði Menachem Begin tafarlausa aftöku Martin og Paice. Á kvöldið 29. júlí voru liðþjálfarnir aftakaðir í því sem aðeins má lýsa sem vísvitandi grimmilegri og táknrænni athöfn. Irgun-menn notuðu píanóvíra til að framkvæma hengingu. Aðferðin tryggði hægan og kvalafullan dauða – myrkan andstæða við snöggan fall breska gálgans. Aðferðin var valin sem bein mótvægi við breskan aftökustíl – athöfn af útreiknuðum grimmd sem ætlað var að senda skilaboð.

Eftir morðin flutti Irgun líkin í afskekktan eucalyptus-lund nálægt Netanya. Þar voru líkin hengd upp í trjánum, andlitin huldu með umbúðum, skyrtur að hluta fjarlægðar og sett á þann hátt að undirstrika viðkvæmni þeirra og niðurlægingu. Til að auka áfallið og koma í

veg fyrir skjóta endurheimt rigguðu Irgun snertimínu undir líki liðþjálfara Martin. Þessi viðbót breytti uppgötvunarstaðnum í banvæna gildru.

Síðasta athöfnin í þessari áróðursdrifnu aðgerð var fjölmiðlamanipúlásjón. Irgun hafði nafnlaust samband við blöð í Tel Aviv og gaf upp staðsetningu líkanna. Þann 31. júlí fundu breskir hermenn, ásamt blaðamönnum, líkin. Myndin var hræðileg: svört, blóðug lík liðþjálfanna svifu frá trjánnum, með Irgun-tilkynningum festum við þau sem sakaði mennina um „andgyðinga glæpi.“ D.H. Galatti skipstjóri, eftir að hafa skoðað svæðið, byrjaði að skera niður lík Martin með hníf festum við stöng. Þegar líkið féll sprakk mínan, sprengdi lík Martin í sundur, limlesti lík Paice og særði Galatti í andliti og öxl. Hræðilegu myndirnar sem teknar voru af fjölmiðlum hristu heiminn.

Alþjóðleg fordæming og ofbeldisfullar hefndir

Aftaka liðþjálfanna Clifford Martin og Mervyn Paice af Irgun sendi bylgju af viðbjóði um Bretland og víðar. Hræðileg eðli morðanna, ásamt táknrænum tímasetningu og óafsakanlegri afstöðu Irgun, vakti víðtæka fordæmingu í stjórn mála-, fjölmiðla- og almenningsrýmum.

Í breskum fjölmiðlum var viðbragðið fljótt og beitt. The Times náði þjóðernislegu skapi í öfluglu leiðara og sagði:

„Erfitt er að meta skaðann sem verður á gyðinga málstaðnum ekki aðeins í þessu landi heldur um allan heim vegna kaldblóðugs morðs á tveimur breskum hermönnum.“

Á sama hátt fordæmdi The Manchester Guardian morðin sem ein af hræðilegustu athöfnum í sögu nútíma stjórn málaofbeldis og dró samanburð við nasista glæpi.

Í Bretlandi náði viðbragðið út fyrir orðræðu. Um bankafríhelgina í ágúst 1947 braust út bylgja andgyðinga óeirða í nokkrum borgum. Liverpool, London, Manchester og Glasgow urðu vitni að árásum á gyðinga eignir, heimili og samkunduhús. Gluggar voru brotnir, byggingar rændar og gyðingasamfélög áreitt í verstu andgyðinga ofbeldi sem sést hafði í Bretlandi í áratugi. Graffiti birtist með hrollvekjandi slagorðum eins og „Gyðinga morðingjar“ og „Hitler hafði rétt fyrir sér“.

Á meðan var viðbragðið í Palestínu ekki ólíkara. Irgun, langt frá því að lýsa iðrun, stærsti sig af morðunum og lýsti þeim sem réttlátri athöfn stríðslegs mótstöðu. Í neðanjarðarprenti sínu birtu þeir djörf yfirlýsingar eins og:

„Við viðurkennum enga einhliða stríðslög.“

Þessi yfirlýsing endurspeglar víðtækari hugmyndafræði Irgun: að Bretland hefði enga siðferðislega heimild til að framfylgja lögum eða ráða skilmálum þátttöku. Fyrir þá var hengning liðþjálfanna ekki glæpur, heldur útreiknuð athöfn varnar og uppreisnar – viðbrögð við því sem þeir litu á sem breskt kúgun og óréttlæti. Í þessari ramma var siðferðisleg réttlæting ekki skilgreind af alþjóðalögum eða alheimsreglum heldur af skynjaðri réttlætingu þjóðernisbaráttu sinnar. Þessi tegund rökhugsunar – að lýsa

ofbeldisfullum hefndum sem mótstöðuathöfnum gegn ólöglegum hernámsveldi – finnur bergmál í málflutningi síðari hernaðarhreyfinga eins og Hamas, sem á sama hátt réttlætir ofbeldi sem varnarathöfn gegn því sem það lítur á sem erlendri yfirráðum og kerfisbundnu óréttlæti.

Samt sem áður, þótt aðgerðir Irgun hafi unnið aðdáun í sumum sionistahringjum sem tjáning óháts þjóðernisákvörðunar, vöktu þær einnig djúpa siðferðislega óþægindi í víðara gyðingasamfélagi og reiði erlendis. Alþjóðleg skoðun, sérstaklega í Bretlandi og Bandaríkjunum, snerist skarpt gegn sionistamálinu, sem margir tengdu nú við hryðjuverk frekar en frelsun. Málið um liðþjálfana afhjúpaði því hættulega þverstæðu sem heldur áfram að ásækja þjóðernishyggju- og uppreisnarhreyfingar: að sömu athafnir sem taldar eru hetjulegar mótstöðuathafnir af annarri hliðinni geta verið litnar á sem óverjandi voðaverk af hinni. Þessi yfirlýsing endurspeglar víðtækari hugmyndafræði Irgun: að Bretland hefði enga siðferðislega heimild til að framfylgja lögum eða ráða skilmálum þátttöku. Fyrir þá var hengning liðþjálfanna ekki glæpur, heldur útreiknuð athöfn varnar og uppreisnar – viðbrögð við því sem þeir litu á sem breskt kúgun og óréttlæti.

Arfleifð og söguleg þýðing

Málið um liðþjálfana markaði endanlegt vendipunkt í hruni breskrar stjórnar yfir Palestínu. Aðeins mánuðum eftir grimmilegar aftökur liðþjálfanna Clifford Martin og Mervyn Paice tilkynnti bresk stjórnvöld formlega til Sameinuðu þjóðanna um áform sín um að binda enda á umboðið. Áratuga stjórnsýsluálag, vaxandi ofbeldi og hækkandi pólitískur kostnaður höfðu gert áframhaldandi stjórn óviðunandi. Herferð Irgun – sem náði hámarki í opinberri aftöku breskra hermanna – hafði ekki aðeins veitt djúpt högg á breskan anda heldur einnig sýnt takmörk heimsveldisvalds andspænis óþreytandi uppreisn og alþjóðlegri athugun.

Í nóvember 1947 greiddi Sameinuðu þjóðirnar atkvæði um skiptingaráætlun sem myndi skipta Palestínu í aðskilin gyðinga- og arabísk ríki, með Jerúsalem undir alþjóðlegri stjórn. Tillagan úthlutaði um 55% landsins til gyðingaríkisins, þrátt fyrir að gyðingar væru aðeins um þriðjungur íbúanna á þeim tíma og áttu löglega eignarétt á aðeins 7% af landsvæðinu. Ákvörðunin var tekin með fögnuði meðal margra gyðinga og harðri andstöðu frá arabískum ríkjum og palestínskri arabískri forystu, sem setti sviðið fyrir borgarastríð og að lokum fullskala stríð.

Enginn ríkjandi breskur konungur hefur nokkru sinni heimsótt Ísraelsríki. Þótt meðlimir konungsfjölskyldunnar hafi heimsótt undanfarin ár, setti Elísabet drottning II, sem ríkti í sjötíu ár, aldrei fót í landinu – vanræksla sem oft er túlkuð sem fíngerð en varanleg tjáning á óleystu diplómatísku spennu sem rótgróin er í sársaukafullum lokárum breskrar stjórnar.

Málið um liðþjálfana stendur því ekki aðeins sem augnablik af hrollvekjandi ofbeldi heldur einnig sem sögulegur vendipunktur – þar sem heimsveldi hrundi, diplómatía brást og nýr, óstöðugur kafli í sögu Mið austurlanda hófst.

Tilvísanir

- Bell, J. Bowyer. *Terror Out of Zion: The Fight for Israeli Independence*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1996.
- Horne, Edward. *A Job Well Done: A History of the Palestine Police Force, 1920–1948*. Palindia Press, 1982.
- Morris, Benny. *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881–1999*. New York: Vintage Books, 2001.
- Segev, Tom. *One Palestine, Complete: Jews and Arabs Under the British Mandate*. New York: Henry Holt and Company, 2000.
- The Times (London). "The Hanging of the Sergeants." July 31, 1947.
- The Manchester Guardian. "Political Terror and the British Response." August 1, 1947.
- United Nations General Assembly. *Resolution 181 (II): Future Government of Palestine*. November 29, 1947.
- BBC News. "British Jews Targeted in 1947 Riots after Palestine Killings." July 31, 2017.
- Israel Ministry of Foreign Affairs. *The Story of the Jewish Undergrounds*.
- Gilbert, Martin. *Israel: A History*. New York: Harper Perennial, 2008.